

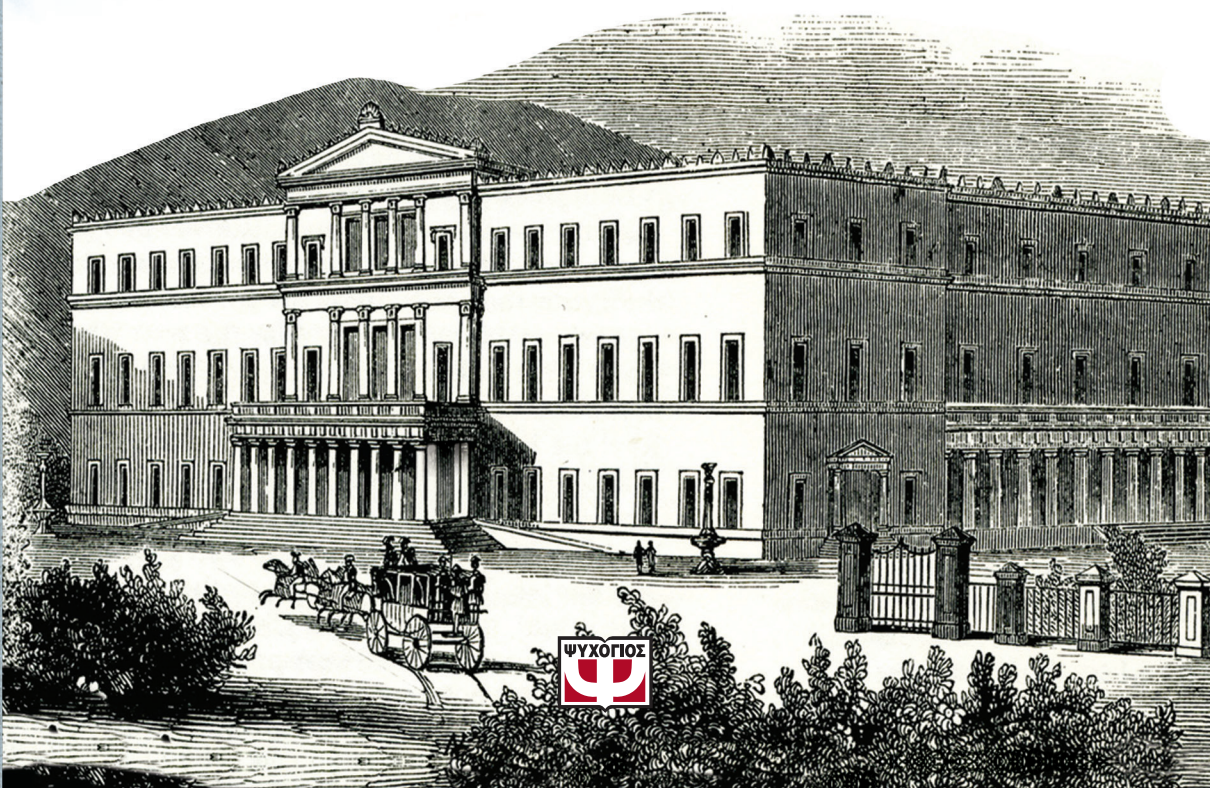
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΥΛΗΣ

Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΙΑΔΟΧΙΚΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

*Σελίδες ακμής και παρακμής
της νεοελληνικής ιστορίας*

Β' Έκδοση
12η ΧΙΛΙΑΔΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Η επιβίωση της Ελλάδας μέσα από διαδοχικά θαύματα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Κωνσταντίνος Λούλης
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Μαρία Σεβαστιάδου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Α' εκδ.: Χαρά Αργυράκου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Β' εκδ.: Σπυριδούλα Βονίτση

© Κωνσταντίνος Λούλης, 2015
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., 2015

Πρώτη έκδοση: Εκδόσεις Historia, Μάρτιος 2015, 4.000 αντίτυπα
Δεύτερη έκδοση: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.,
Δεκέμβριος 2015, 6.000 αντίτυπα
Πρώτη ανατύπωση: Δεκέμβριος 2015, 2.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1483-6
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1484-3

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr • www.psychogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr • www.psychogios.gr

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΥΛΗΣ

Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΙΑΔΟΧΙΚΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

Σελίδες ακμής και παρακμής
της νεοελληνικής ιστορίας

ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

«Η Ελλάδα επιζεί ακόμα,
επιζεί, νομίζω, μέσα από διαδοχικά θαύματα».

Νίκος Καζαντζάκης
1955

Παρότι δεν έχω διαβάσει βιβλία του Ν. Καζαντζάκη, όταν τυχαία άκουσα τα λόγια του αυτά, κυριολεκτικά συγκλονίστηκα.

Οι σίχοι αυτοί, που τους έγραψε συμπτωματικά τη χρονιά που γεννήθηκα, ήταν η αφορμή για τον τίτλο του συγκεκριμένου βιβλίου. Λόγια αληθινά, με νόημα, που δε μας καθησυχάζουν απόλυτα, αλλά μας προβληματίζουν.

Κωνσταντίνος Λούλης
2015

*Αφιερωμένο
στους πολλούς,
που προδόθηκαν από τους λίγους.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΒΙΩΜΑΤΑ	17
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ	63
1. 1821-1827	65
2. 1828-1908	72
3. 1909-1919	89
4. 1919-1935	101
5. 1936-1949	127
6. 1950-1965	207
7. 1965-1974	219
8. 1974-2015	236
ΑΝΑΦΟΡΕΣ	265
Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας	267
Άγιον Όρος	270
Ιερά Μονή Βατοπαιδίου	276
Κύπρος	282
Ελληνικά ιστορικά παράδοξα	291
Η βασιλεία στην Ελλάδα	294
Τα αδιέξοδα της ελληνικής οικονομίας	296
Το γεφύρι της Πλάκας	297
ΓΝΩΜΙΚΑ – ΡΗΤΑ	299
ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ	309
ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΑΤΙΡΑ – ΑΦΙΣΕΣ – ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ	359
ΒΑΣΙΛΕΙΣ – ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΣ – ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ – ΚΥΒΕΡΝΗΤΕΣ-ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	381
ΚΕΙΜΕΝΑ	389
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	407
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ	425
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	433

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό είναι μια αναδρομή στους τελευταίους δύο αιώνες της ιστορίας της Ελλάδας, με επιμέρους κεφάλαια, στα οποία γίνεται συνοπτική αναφορά των σημαντικών γεγονότων, των αιτίων και των πρωταγωνιστών τους.

Πρωταρχικά οφείλω μια διευκρινιστική δήλωση, που τη θεωρώ απολύτως αναγκαία: Δεν είμαι επιστήμονας ή κατ' επάγγελμα ιστορικός. Περισσότερο ίσως μου ταιριάζει η ιδιότητα του ερασιτέχνη, αλλά ακούραστου συλλέκτη ιστορικών στοιχείων και γεγονότων.

Με χαρακτηρίζει μάλλον μια προδιάθεση φιλοστορίας με την κυριολεκτική της έννοια, δηλαδή της φιλομάθειας, που πιστεύω πως πηγάζει γονιδιακά από τη μητέρα μου, Εύη, με επίκεντρο, όμως, για τα δικά μου ενδιαφέροντα, την ιστορία.

Η αγάπη μου για τα ιστορικά κείμενα υπήρξε καθοριστική στη ζωή μου. Ευτυχώς, απέκτησα πολλά βιβλία. Δυστυχώς, όμως, δεν μπόρεσα να τα μελετήσω όλα στο βάθος που επιθυμούσα.

Πάντα, για κάθε ιστορική περίοδο, επέλεγα διαφορετικούς συγγραφείς, ώστε να αποκομίσω αντικειμενική άποψη.

Τις περισσότερες φορές, όμως, με απογοήτευση διαπίστωνα απόκρυψη στοιχείων και παραχάραξη γεγονότων, λόγω της πολιτικής τοποθέτησης του συγγραφέα ή της εμπορικής φιλοδοξίας για τη μεγαλύτερη δυνατή κυκλοφορία των βιβλίων του.

Αυτό το θεωρώ κυριολεκτικά ανεπίτρεπτο και γιατί αλλοιώνει την αλήθεια και γιατί απομακρύνει τους νέους ανθρώπους από τη μελέτη της ιστορίας, που δικαίως αμφισβητούν την εγκυρότητα των κειμένων και τα κίνητρα των συγγραφέων.

Όλα αυτά με οδήγησαν στην απόφαση να γράψω αυτό το βιβλίο, γνωρίζοντας καλά ότι μπορώ να πλησιάσω την αλήθεια περισσότερο από εκείνους που έχουν κάθε είδους φιλοδοξίες, καθώς και δογματικές πολιτικές τοποθετήσεις. Έτσι, παρά τη θλίψη και την απογοήτευσή μου για τη δυσάρεστη θέση όπου έφτασε η πατρίδα μας, χωρίς καμιά απολύτως υστεροβουλία, αποφάσισα να γράψω αυτό το βιβλίο με ειλικρίνεια και ρεαλισμό.

Στην έβδομη δεκαετία της ζωής μου ανήκω πλέον στην κατηγορία των Ελλήνων που οραματίστηκαν μια ευημερούσα Ελλάδα, αλλά έχουν συνειδητοποιήσει πια πως δε θα τη γνωρίσουν ποτέ.

Είμαι και εγώ ένας «χορτασμένος» από υποσχέσεις και οράματα Έλληνας πολίτης. Κατανοώ απόλυτα καθέναν που πιστεύει και ελπίζει σε μια ανεξάρτητη εθνικά και ευημερούσα οικονομικά Ελλάδα, καθώς και εγώ κάποτε βίωσα αντίστοιχα συναισθήματα.

Από την έκδοση αυτού του βιβλίου δεν προσδοκώ ούτε να κερδίσω χρήματα και κοινωνική προβολή αλλά ούτε να γίνει αυτή εφελτήριο για την ενασχόλησή μου με τα κοινά.

Με αυτά τα δεδομένα, σε συνδυασμό με την απόλυτη αποστασιοποίηση μου από κομματικές ταυτότητες και εξαρτήσεις, θεωρώ πως βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση για να γράψω ένα βιβλίο, μακριά από κάθε είδους φιλοδοξία και πολιτικές τοποθετήσεις.

Πιστεύω ότι, στα μέτρα των δυνατοτήτων μου, έχω επιτελέσει το καθήκον μου απέναντι στην πατρίδα, με τη θητεία μου στη διοίκηση του Αγίου Όρους, αλλά κυρίως με τη συμβολή μου το 1990 στη δημιουργία κυβέρνησης συνεργασίας μεταξύ της Νέας Δημοκρατίας και του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας.

Οι λίγες ώρες που μεσολάβησαν από την πρότασή μου, την υιοθέτησή της από τον αρχηγό της ΝΔ, Κωνσταντίνο Μητσotάκη, την ολονύκτια συζήτηση που είχαμε και τις διαπραγματεύσεις στο γραφείο του Χαρίλαου Φλωράκη στον Περισσό, μαζί με τον Θεόδωρο Αναγνωστόπουλο και κανέναν άλλο, μέχρι την τελική συμφωνία παραμένουν ανεξίτηλες στις αναμνήσεις μου.

Η συμμετοχή μου στο γεφύρωμα ενός 50χρονου εθνικά τραγικού χάσματος μου έδωσαν την αίσθηση της ωριμότητας στη ζωή μου, την ικανοποίηση της προσφοράς στην πατρίδα μου και την πεποίθηση πως δραπέτευσα από τα πλαίσια του κομματικού διχασμού, διατηρώντας πάντα αμετάβλητα τα προσωπικά μου «πιστεύω».

Την επόμενη ημέρα της ορκωμοσίας της κυβέρνησης συνεργασίας αισθάνθηκα την ανάγκη να βρεθώ στις πλαγιές του Γράμμου, για να τιμήσω, μαζί με έναν ιερέα, τη μνήμη των νεκρών του Εμφυλίου.

Εκείνες τις ώρες βίωσα μια συναισθηματική φόρτιση από τις μεγαλύτερες της ζωής μου.

Από τότε νιώθω τη συνείδησή μου απαλλαγμένη από διχόνοιες του παρελθόντος, που σκίαζαν και επηρέαζαν τις εκτιμήσεις μου.

Συνδυάζοντας την κομματική ανεξάρτηση με την ωριμότητα της ηλι-

κίας και την καθημερινή γνώση, θεώρησα υποχρέωσή μου να ερευνήσω όλες τις πλευρές της ιστορικής πορείας ορισμένων πρωταγωνιστών της νεοελληνικής περιόδου. Θεωρώ ότι ορισμένοι κακώς εισήλθαν στο πάνθεο των «αλάνθαστων πολιτικών αθανάτων», ενώ κάποιοι άλλοι αδίκως κατακηρμνίστηκαν στα τάραρα της ιστορίας.

Πιστεύω ότι τόσο τα «εύγε» όσο και τα «αναθέματα» δεν αποδόθηκαν αντικειμενικά σε ορισμένους πρωταγωνιστές της σύγχρονης ιστορίας μας, όπως οι Ελευθέριος Βενιζέλος, βασιλιάς Κωνσταντίνος Β', Ιωάννης Μεταξάς, Γεώργιος Τσολάκογλου, Άρης Βελουχιώτης, Νίκος Μπελογιάννης, Ιωάννης Ράλλης, βασίλισσα Φρειδερίκη, αρχιεπίσκοπος Μακάριος, Γρίβας-Διγενής, Σπύρος Μαρκεζίνης, Γεώργιος Παπαδόπουλος, Κωνσταντίνος Καραμανλής, Ανδρέας Παπανδρέου κ.ά. Για κάποιους από αυτούς διαγράφηκαν εντέχνως όλα τα αρνητικά στοιχεία και για άλλους όλα τα θετικά, ενώ όλοι τους είχαν πράξει και τα δύο.

Οι κριτές ιστορικών γεγονότων δεν αποδίδουν πάντα αμερόληπτη και δίκαιη βαθμολογία. Επηρεασμένοι από πολιτικές τοποθετήσεις, εντέχνως διαγράφουν θετικά στοιχεία και γεγονότα ή αποκρύπτουν αρνητικά, δημιουργώντας μια επικίνδυνη διαχρονική «επιστήμη», την παραχάραξη της ιστορίας. Με βάση λοιπόν αυτά τα προεισαγωγικά προσωπικά δεδομένα, θέλω να ελπίζω ότι με επιεική διάθεση θα κρίνει ο αναγνώστης την παρούσα μικρή ιστορική αναφορά. Άλλωστε ο προορισμός της δεν είναι οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του ιστορικού τμήματος πανεπιστημιακών φιλοσοφικών σχολών, αλλά ο μέσος Έλληνας αναγνώστης, και ιδίως ο νέος, που πιστεύει ότι μπορεί να ωφεληθεί από την ιστορία.

Γιατί, όπως είναι γνωστό:

«Οι ηγέτες και οι λαοί όταν ξεχνούν τα σφάλματα του ιστορικού τους παρελθόντος, είναι καταδικασμένοι να τα ξαναζήσουν».

Κωνσταντίνος Λούλης

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΒΙΩΜΑΤΑ**

Πολλές φορές αναρωτήθηκα τι ήταν αυτό που με έκανε να αγαπήσω την ιστορία και τι ήταν αυτό που μου προκαλούσε το ενδιαφέρον για τις τοπικές και παγκόσμιες εξελίξεις. Τελικά πιστεύω ότι οι διηγήσεις που από μικρός άκουγα για τη δράση των προγόνων μου και η μελέτη στο οικογενειακό μας αρχείο σχετικών δημοσιευμάτων από τον 19ο αιώνα που μας αφορούν με οδήγησαν στο να εμβαθύνω στις ιστορικές αναλύσεις. Η οικογένειά μου, από την πλευρά του πατέρα μου, ήταν μια οικογένεια «μεσαίων αποστάσεων». Δεν υπήρξαμε ποτέ πρωταγωνιστές στην κορυφή ούτε των πολιτικών αλλά ούτε και των οικονομικών παραγόντων της χώρας μας. Με τη δράση μας και στους δύο αυτούς τομείς πορευτήκαμε πάντα με την αίσθηση του μέτρου. Με σεμνότητα, χωρίς να προσπαθήσουμε να αλλάξουμε τον «ρου της ιστορίας», δώσαμε με τις δυνάμεις μας πάντα το «παρών» στους εθνικούς αγώνες. Στα σπινθηροβόλα μάτια του πορτρέτου της προγιαγιάς μου, Λαμπρινής Λούλη, που βρίσκεται ανάμεσα στους βασικούς ήρωες του ηπειρωτικού απελευθερωτικού αγώνα στο μουσείο Εμίν Αγά των Ιωαννίνων, ξεκινά η νεότερη ιστορία της οικογένειάς μου. Οι προπαππούδες μου

Αετοράχη 1920

Η Λαμπρινή Λούλη με τους εννέα γιους της και τον μικρό εγγονό της, Θεμιστοκλή, μετέπειτα Βουλευτή Ιωαννίνων με το ΠΑ.ΣΟ.Κ. 1981-1989.

Χρήστος Λούλης

είχαν αποκτήσει στην Αετοράχη της Ηπείρου, δίπλα στο Μπιζάνι, μεταξύ του 1878 και 1899, εννέα αγόρια, τα οποία έτυχε να ανδρωθούν σε μια περίοδο μεγάλων πολιτικών και κοινωνικών ανακατατάξεων. Μορφώθηκαν, συμμετείχαν στους απελευθερωτικούς αγώνες και ως ενεργοί πολίτες πήρε καθένας τον ιδεολογικό και επιχειρηματικό του δρόμο. Οι τρεις ήταν βασιλόφρονες, οι τρεις βενιζελικοί και οι τρεις αριστεροί. Όλοι τους, όμως, έγραψαν την ιστορία τους.

Ο θείος μου Χρήστος, ο μεγαλύτερος όλων, ήταν πρόεδρος της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων Μαγνησίας το 1922, μέλος της διοίκησης του Συνδέσμου Ελλήνων Βιομηχάνων και είχε παντρευτεί την Αικατερίνη Πάντου, η οικογένεια της οποίας έκανε δωρεά την Πάντειο Σχολή. Συνδεόταν με προσωπική φιλία με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος μάλιστα ήρθε ειδικά στον Βόλο για να παραστεί στην κηδεία της συζύγου του.

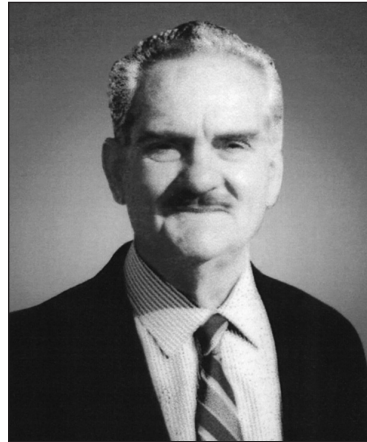
Ο θείος μου Σωκράτης, αξιωματικός της Σχολής Ευελπίδων και υπασπιστής του Βενιζέλου, όταν αποτάχθηκε, το 1933, λόγω των βενιζελικών φρονημάτων του, ίδρυσε την οργάνωση απότακτων βενιζελικών αξιωματικών «Πανελλήνια Δημοκρατική Άμυνα», η οποία συνέλαβε και παρέδωσε τον επίδοξο δολοφόνο του Βενιζέλου, που η αστυνομία τον προστάτευε. Αποτέλεσμα: παραίτηση του υπουργού Εσωτερικών, καθώς και της ηγεσίας της αστυνομίας! Η κήρυξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου τον βρήκε φυλακισμένο. Αμέσως έγραψε επιστολή στον Ιωάννη Μεταξά, τον οποίο γνώριζε από παλιά, ζητώντας να τον στείλει στην πρώτη γραμμή. Ο Μεταξάς ανταποκρίθηκε, και εκείνος

Σωκράτης Λούλης

Αλκιβιάδης Λούλης
Βουλευτής Φιλελευθέρων
Μέλος Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ

Θεμιστοκλής Α. Λούλης
Βουλευτής Ιωαννίνων
του ΠΑ.ΣΟ.Κ. (1981-1989)

έφυγε αμέσως για το μέτωπο, όπου μαχόμενος ηρωικά, σκοτώθηκε στις 5 Μαρτίου 1941 (σελ. 318-321).

Ο θείος μου Αλκιβιάδης, χημικός μηχανικός, παντρεύτηκε σε πρώτο γάμο την αδελφή του στρατηγού Θρασύβουλου Τσακαλώτου. Μετά τον θάνατό της, και αφού είχε αποκτήσει τέσσερα παιδιά, παντρεύτηκε σε δεύτερο γάμο την κόρη του στρατηγού Νικολάου Ζορμπά, του ηγέτη της Επανάστασης στο Γουδί. Ο Αλκιβιάδης Λούλης ανήκε στην αριστερή πτέρυγα των Φιλελευθέρων και είχε εκλεγεί τέσσερις φορές βουλευτής, τη μια, δε, εξ αυτών μέσα από τη φυλακή. Υπήρξε μέλος της Κυβέρνησης του Βουνού, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ και πρόεδρος της Εθνικής Αλληλεγγύης. Είχε εξοριστεί στη Μακρόνησο και στην Ικαρία, μαζί μάλιστα με τον γιο του, Θεμιστοκλή, ο οποίος τη δεκαετία του 1980 εξελέγη δύο φορές βουλευτής Ιωαννίνων με το ΠΑ.ΣΟ.Κ. Η συγγενειά του με τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο τον έσωσε από το εκτελεστικό απόσπασμα.

Κωνσταντίνος Λούλης

Ο παππούς μου, Κωνσταντίνος

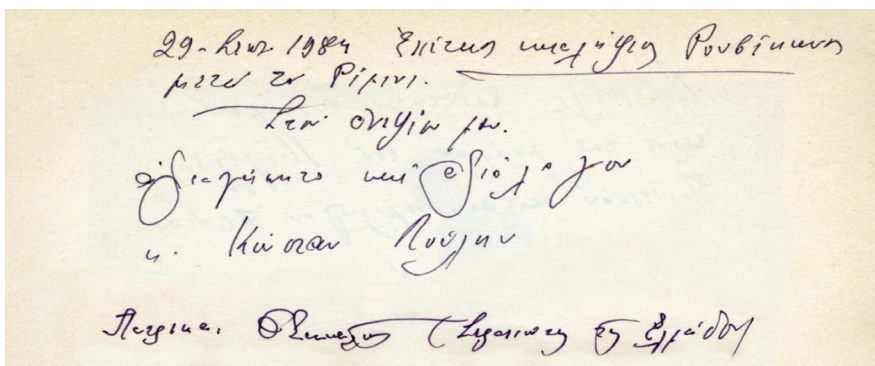
Λούλης, εξορίστηκε την περίοδο του διχασμού, το 1916, ως βασιλόφρων στη Σκόπελο. Εκεί γνωρίστηκε με τον Ίωνα Δραγούμη, που ήταν επίσης εξόριστος, με τον οποίο συνδέθηκε φιλικά. Την εποχή εκείνη παντρεύτηκε την κόρη του γιατρού του νησιού, την Ελένη Μπονοφά, και έτσι η οικογένεια «ρίζωσε» στον νομό Μαγνησίας.

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς, άκουγα από μικρός, αντί για παιδικά παραμύθια, πάμπολλες τέτοιες πολεμικές και πολιτικά ενδιαφέρουσες ιστορίες, που ήταν, όμως, πολύτιμες για εμένα. Είχα την τύχη να γνωρίσω από κοντά και να συζητήσω με τη θεία μου Ρουμπίνη, κόρη του στρατηγού Νικολάου Ζορμπά, η οποία πέθανε το 1970. Μου ανέφερε τόσο πολλά για τον πατέρα της, ο οποίος ήταν η μοναδική περίπτωση αξιωματικού που έκανε κίνημα, επέβαλε τους όρους του (απομάκρυνση των προιγιάτων από την ηγεσία του στρατεύματος, διορισμό του Ελευθερίου Βενιζέλου ως πρωθυπουργού, διαδικασία για την ένωση της Κρήτης) και επανήλθε στη συνέχεια σεμνά στη θέση του, χωρίς να δεχτεί ή να απαιτήσει κανένα αξίωμα. Επίσης θυμάμαι τον πόνο της για τον μοναδικό αδελφό της, Κωνσταντίνο, στρατιωτικό γιατρό, ο οποίος αυτοκτόνησε την ίδια ημέρα με την Πηνελόπη Δέλτα, βλέποντας τα γερμανικά στρατεύματα να εισέρχονται στην Αθήνα στις 27 Απριλίου 1941.

Θυμάμαι τον θείο μου Θρασύβουλο Τσακαλώτο, που μου διηγούνταν ότι το 1944, ως διοικητής της 3ης Ορεινής Ταξιαρχίας, κατέλαβε το Ρίμινι. Επίσης, τον ρόλο του ως επικεφαλής του μοναδικού οργανωμένου τμήματος του Ελληνικού Στρατού στα Δεκεμβριανά και πώς αργότερα, ως αρχηγός του Α' Σώματος Στρατού από το 1948 έως το 1949, κατέλαβε τον Γράμμο, υψώνοντας την ελληνική σημαία στην κορυφή στις 29 Αυγούστου 1949, την ημέρα που έληξε ο τραγικός δεκαετής πόλεμος. Έπειτα από έναν χρόνο, το 1950, συνέχισε να γράφει την ένδοξη στρατιωτική πορεία του, ως αρχηγός του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος στην Κορέα. Το 1956 ανέλαβε πρέσβης της Ελλάδας στη Γιουγκοσλαβία. Το 1984 ο μεγάλος ψυχρός χαιρετισμός του με τον ηττη-

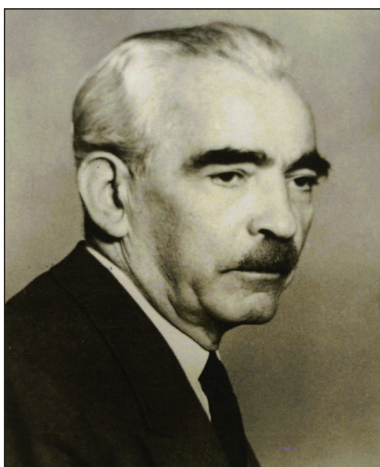
Θρασύβουλος Τσακαλώτος

Πατριά, Θρασύβουλος Τσακαλώτος, Στρατιώτης της Ελλάδος

μένο αντίπαλό του, Μάρκο Βαφειάδη, από άλλους επικριθήκε και από άλλους επικροτήθηκε.

Ο νεότερος από τα εννέα αδέρφια ήταν ο θείος μου Γιώργος Λούλης, που ήταν και νονός μου. Η παρουσία μου δίπλα του σε περιοδείες στα χωριά, στο πολιτικό γραφείο και γενικά η σημασία και η αγάπη που έδινε σε εμένα, τον μικρό ανιψιό του, παραμένουν ανεξίτηλες στη μνήμη μου. Ο θείος μου, γεννημένος το 1899, είχε τελειώσει τη Νομική Αθηνών, διετέλεσε πρόεδρος του Συνδέσμου Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδος (1936-1938), εξελέγη βουλευτής της Ένωσης Κέντρου στη Μαγνησία και στη συνέχεια, την περίοδο της δικτατορίας, αγωνίστηκε, φυλακίστηκε και εξορίστηκε για τα ιδανικά του. Το πατρικό μου σπίτι, εκτός από την αλη-

Γιώργος Λούλης, 1961

σιμόνητη οικογενειακή ατμόσφαιρα, αποτελούσε ουσιαστικά προέκταση του πολιτικού γραφείου του θείου μου, Γιώργου Λούλη, ο οποίος ήταν ο μικρότερος αδελφός του παππού μου. Πολιτεύτηκε για πρώτη φορά το 1961, ως συνεχιστής του Γεωργίου Καρτάλη, με την οικογένεια του οποίου είχαμε συγγενικό δεσμό από την πλευρά της μητέρας μου, που καταγόταν από την Τσαγκαράδα. Ο πατέρας του, Αντώνιος Καρτάλης, ήταν υπουργός Περιθάλψεως στην κυβέρνηση Δημητρίου Γούναρη, το 1921-1922.

Γεώργιος Καρτάλης

Ο Γεώργιος Καρτάλης, φεύγοντας νέος από τη ζωή, άφησε πίσω ένα μεγάλο κενό στην πολιτική ζωή της χώρας, ειδικά στον χώρο της αστικής κεντροαριστεράς, καθώς και ένα υποδειγματικά οργανωμένο πολιτικό γραφείο στον Βόλο.

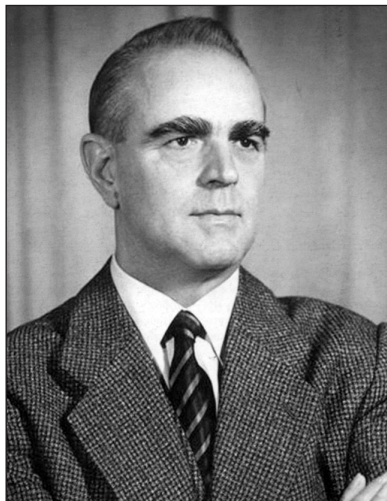
Ο θείος μου εξελέγη τρεις φορές βουλευτής, έχοντας πάντα την αγωνία όχι αν θα εκλεγεί, αλλά μην τυχόν και χάσει την πρωτιά.

Στο σπίτι μας λοιπόν μεταφερόταν όλος ο πολιτικός παλμός της εποχής, και εγώ, με όλη την παιδική περιέργεια, προσπαθούσα να μη μου

ξεφεύγει τίποτα από τις πολιτικές συζητήσεις, την κίνηση στο πολιτικό γραφείο στον Βόλο, τις ειδήσεις στο ραδιόφωνο και φυσικά, στο τέλος, το ανακοινωθέν της αυλής (του παλατιού) σε κάθε δελτίο.

Το καλοκαίρι του 1960 ήμουν πέντε χρόνων και παραθεριζαμε στο πατρικό σπίτι της μητέρας μου στην Τσαγκαράδα. Τότε ήρθε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, για να εγκαινιάσει το νεόκτιστο ΞΕΝΙΑ στο χωριό μας. Σαν τώρα θυμάμαι την άφιξη. Πρώτη φορά έβλεπα έναν ηγέτη. Θαμπώθηκα! Ο Καραμανλής, βγαίνοντας από το αυτοκίνητο, χαιρέτησε, ακούμπησε τον αγκώνα του στην πόρτα και είπε χαμογελώντας: «Έχασα τη γυναίκα μου. Ακολουθούσε με άλλο αυτοκίνητο και έπειτα από κάποια στιγμή τη χάσαμε!» Εκείνη και η συνοδεία της είχαν ακολουθήσει τον δρόμο μέσω Νεοχωρίου, ενώ ο ίδιος μέσω Μηλεών. Μέσα από τα σύννεφα σκόνης, γιατί ακόμη δεν υπήρχε ασφαλτος, ήταν φυσικό να συμβούν τέτοια.

Την επόμενη ημέρα, όταν πήγαμε να επισκεφθούμε με τη μητέρα μου το πρωθυπουργικό ζεύγος στο ΞΕΝΙΑ, μου έκανε εντύπωση ο τρόπος με τον

Κωνσταντίνος Καραμανλής, 1960

ποίο κυριολεκτικά έσφιξε στην αγκαλιά της η σύζυγος του πρωθυπουργού, Αμαλία Καραμανλή, την αδελφή μου και εμένα. Η μητέρα μου μας εξήγησε πως η αξιαγάπητη σοβαρή αυτή κυρία δεν μπορούσε να αποκτήσει παιδιά.

(Τον Κ. Καραμανλή τον είδα ξανά ακριβώς έπειτα από 30 χρόνια, όταν ήμουν Πολιτικός Διοικητής στο Άγιον Όρος και είχε έρθει για επίσημη επίσκεψη ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας.)

Στην Τσαγκαράδα, στο πατρικό της μητέρας μου, είχα ανακαλύψει ένα κουτί με εκατοντάδες καρτ ποστάλ και φωτογραφίες σταλμένες από τον παππού μου, Ευάγγελο Ευαγγελίδη, τη δεκαετία 1912-1922, όταν, ως στρατιώτης, είχε βιώσει βήμα προς βήμα την εξέλιξη του οράματος της Μεγάλης Ιδέας. Τις παρατηρούσα με τις ώρες, προσπαθώντας να λύσω τις παιδικές μου απορίες. Μεγαλώνοντας, μέσα από τις ερωτήσεις μου έμαθα για τον τραγικό θάνατο, στο Μέτωπο της Μικράς Ασίας, των δύο αδελφών της γιαγιάς μου, εφέδρων ανθυπολοχαγών Δημητρίου και Ευριπίδη Κράντα. Αμέσως μόλις ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους και τη διδακτορική τους διατριβή στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης και της Λειψίας αντίστοιχα, επιστρατεύτηκαν και τελικά θυσιάστηκαν στις μάχες του Σαγγαρίου και του Εσκή Σεχίρ.

Ήμουν πραγματικά υπερήφανος που η οικογένειά μου είχε αποδώσει φόρο αίματος στο πεδίο των μαχών της Μικράς Ασίας και της Βορείου Ηπείρου, όπως όλες σχεδόν οι ελληνικές οικογένειες. Όταν οι συμμαθητές μου, στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, έκαναν συλλογή από ποδοσφαιριστές και αστέρες του κινηματογράφου που υπήρχαν στις γκοφρέτες, εγώ μάζευα προκηρύξεις, ψηφοδέλτια όλων των κομμάτων (σελ. 367, 368), φωτογραφίες των πολιτικών αρχηγών, ειδικά, δε, του Γέρου της Δημοκρατίας, Γεωργίου Παπανδρέου, που θαύμαζα, καθώς και άρθρα εφημερίδων που τον αφορούσαν. Στη μνήμη μου μένουν πάντα οι ομιλίες του Γεωργίου Παπανδρέου, το 1964 από το μπαλκόνι του

*Ευάγγελος Ευαγγελίδης
Δέκα χρόνια στρατιώτης
Μακεδονία – Ηπειρος,
Ουκρανία – Μικρά Ασία*

Δημήτρης Κράντας
Πολιοδόμος μηχανικός

Ευριπίδης Κράντας
Μηχανολόγος μηχανικός

Ξενοδοχείου *ΚΥΨΕΛΗ* στην παραλία του Βόλου και από το μπαλκόνι του καφενείου της *ΜΙΝΕΡΒΑΣ* το 1965. Όταν, δε, με πήρε στην αγκαλιά του, πέταξα στον ουρανό από χαρά. Τα ευχετήρια από τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως στη γιορτή μου έκαναν τον γύρο στη σχολική αυλή του δημοτικού, γιατί κανένας δεν με πίστευε. Είχα μάθει, κυριολεκτικά απέξω, σε ηλικία 11 ετών, την ομιλία του «αρχηγού», στην

Περιμένοντας τον Γεώργιο Παπανδρέου
να μου υπογράψει αυτόγραφο,
24.8.1965

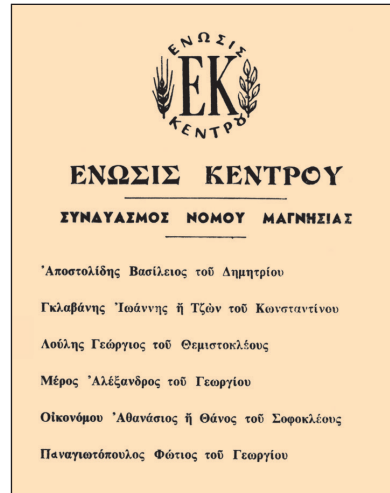
πλατεία Κλαυθμώνος, τον Φεβρουάριο του 1966, σε δίσκο βινυλίου 33 στροφών. Ακόμα ηχεί στα αυτιά μου η χαρακτηριστική φωνή αυτού του αδιαμφισβήτητου ρήτορα: «*Λαέ των Αθηνών, λαέ της Ελλάδος! Η σημερινή καταπληκτική παρουσία σου δεν είναι συγκέντρωση, είναι σεισμός. Και με τον σεισμόν αυτόν οι ετοιμόρροποι θα καταρρεύσουν!*»

Δεν μπορώ επίσης να ξεχάσω τις συναντήσεις που έκανε ο θεός μου Γιώργος με τους συναδέλφους του βουλευτές του νομού Μαγνησίας, όπου, μέσα σε ατμόσφαιρα εγκάρδιότητας, συζητούσαν μετά το φαγητό στο σαλόνι τα θέματα των διαφό-

ρων κοινοτήτων και μοίραζαν μεταξύ τους όλες τις εκκρεμότητες για να δώσουν λύσεις. Συνήθως ήταν και οι έξι μαζί. Οι Γ. Λούλης, Τ. Γλαβάνης, Α. Μέρος από την Ένωση Κέντρου, Α. Φροντιστής, Σ. Ελαφρός από την ΕΡΕ, καθώς και η Μαρία Καραγιώργη από την ΕΔΑ. Επειδή ο θεός μου είχε αυτοκίνητο και οδηγό (που τον πλήρωνε ο ίδιος), ενώ οι υπόλοιποι βουλευτές δεν είχαν, δεν ταξίδευε ποτέ μόνος του στην Αθήνα. Έτσι, συνδυάζονταν η παρέα, η οικονομία για τους συναδέλφους του και η συνεργασία για το καλό

του τόπου. Όλα αυτά που περιγράφω, τόσο στο θέμα των σχέσεων όσο και των δαπανών, σήμερα ακούγονται σαν παραμύθια και δύσκολα γίνονται πιστευτά. Στην εποχή μας πρυτανεύουν τα εσωκομματικά μαχαρώματα, η σκανδαλολογία και ο οχετός υβρεολογιών μεταξύ των έξω και έσω κομματικών αντιπάλων. Θυμάμαι τις προσωπικότητες που είχα την τύχη να γνωρίσω την εποχή εκείνη (1961-1967), όταν ήμουν στο δημοτικό σχολείο. Εκτός από τον Γεώργιο Παπανδρέου και τους βουλευτές του νομού μας, θυμάμαι τους συναδέλφους και φίλους του θείου μου, Κωνσταντίνο Μητσotάκη (Χανιά), Στέλιο Αλαμανή (Καρδίτσα), Ιωάννη Ζίγδη (Ρόδο), Στέργιο Χασαπίδη (Κατερίνη), Ανδρέα Κοκέβη (Καλαμάτα), Στυλιανό Χούτα (Αιτωλοακαρνανία), Νικόλαο Μπακόπουλο (Τρίπολη), Γεώργιο Μυλωνά (Ιωάννινα), Σταύρο Κωστόπουλο (Μεσσηνία), Γεώργιο Μπακατσέλο (Θεσσαλονίκη), Αλέξανδρο Μπαλτατζή (Ξάνθη), Ιωάννη Τούμπα (Αθήνα), Γεώργιο Αναγνωστόπουλο (Καρδίτσα), Νικόλαο Αλαβάνο (Κυκλάδες), καθώς και τον παλαιόμαχο βουλευτή Λάρισας Ιωάννη Κυροζή. Είχε, όμως, φίλους και βουλευτές από άλλα κόμματα, όπως τους Δημήτριο Βουρδουμπά (Βοιωτία), Αχιλλέα Παπαλουκά (Φθιώτιδα) της ΕΡΕ και Ηλία Ηλιού από την ΕΔΑ. Ήταν όλοι τους, εκτός από τον Κ. Μητσotάκη, σχετικά μεγάλης ηλικίας όταν ασχολήθηκαν με την πολιτική, μετά το τέλος της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

Ανθρωποι καταξιωμένοι, με κύρος, βαρύτητα και προπαντός υψηλό επίπεδο. Θυμάμαι πόσο είχαν συγκλονιστεί ο πατέρας μου και ο θεός

Εκλογές 1963

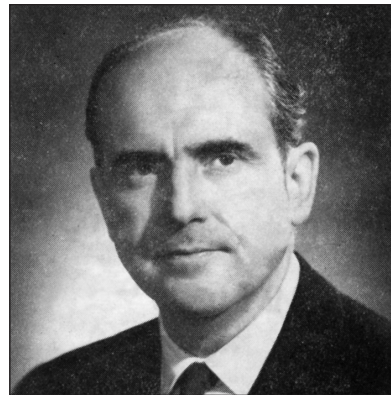

Ο Γιώργος Λούλης σε προεκλογική περίοδο, 1961

μου από τον θάνατο του Γρηγορίου Λαμπράκη, τον οποίο γνώριζε από τη Βουλή και εκτιμούσε ιδιαίτερα.

Επίσης θυμάμαι την αποτυχημένη απόβαση των Αμερικανών στην Κούβα, τον φόβο για τον Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τη δολοφονία του Κένεντι και, φυσικά, τα καθημερινά νέα για το Κυπριακό και τον πόλεμο του Βιετνάμ, που ήταν στην ημερήσια διάταξη.

Το καλοκαίρι του 1964, θυμάμαι, στο σπίτι μας στην Τσαγκαράδα, τον Ανδρέα Παπανδρέου, 45χρονο τότε βουλευτή, που είχε έρθει στο Πήλιο να επισκεφθεί τον γιο του, Γιωργάκη (μετέπειτα πρωθυπουργό) στον Αϊ-Γιάννη Πηλίου, στις κατασκηνώσεις της ΧΑΝ. Θυμάμαι το ηλιοκαμένο του μέτωπο όταν είχαν γυρίσει έπειτα από μεγάλη πεζοπορία με τους γονείς μου και το ζεύγος Σκιαδαρέση στην παραλία της Φακίστρας. Τότε με είχε ρωτήσει τι θέλω να γίνω όταν μεγαλώσω. Εγώ, εννέα ετών τότε, του απάντησα με σαφήνεια: «**Θα γίνω μυλωνάς και πρωθυπουργός!**» Εκείνος γέλασε, με πήρε στην αγκαλιά του και με ξαναρώτησε χαριτολογώντας αν εγώ ήξερα τι δουλειά έκανε ο ίδιος. Τότε του απάντησα: «**Βεβαίως και ξέρω! Αφού το**

*Ανδρέας Παπανδρέου,
1964*

λέει όλος ο κόσμος. Είστε ο αρχηγός του ΑΣΠΙΔΑ!» Φυσικά, όλοι γέλασαν, εκτός από εμένα, που δεν κατάλαβα!

(Συμπτωματικά και πάλι τον συνάντησα ξανά έπειτα από 30 χρόνια, το 1994, στο πρωθυπουργικό του γραφείο, όταν κατόπιν παρακλήσεως της συζύγου του, Δήμητρας Λιάνη, πήγαμε, με τους Βατοπαιδινούς μοναχούς, την Αγία Ζώνη. Έμεινα εμβρόντητος, γιατί παρά τις τρεις δεκαετίες που είχαν μεσολαβήσει, τις τεράστιες ευθύνες και τα σοβαρά προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε, όταν με σύστησαν, θυμήθηκε αμέσως και ακριβώς εκείνο τον διάλογο και τον επανέλαβε αυτολεξεί! Τότε γέλασα, με 30 χρόνια, όμως, καθυστέρηση!)

Ο θεός μου Γιώργος ήταν πολύ επιφυλακτικός σε σχέση με τον Ανδρέα. Οι περισσότεροι παλαιοί βουλευτές πίστευαν ότι ήταν για την Ένωση Κέντρου ό,τι οι τέσσερις πράξεις της αριθμητικής: **«Πρόσθεσε λίγους, αφάισε πολλούς, πολλαπλασίασε τα προβλήματα και διάρισε την παράταξη»**, έλεγαν. Ο θεός μου, παρότι έμεινε πιστός στον Γεώργιο Παπανδρέου στη διάσπαση του 1965, την ευθύνη την έριχνε στον Ανδρέα και όχι στον Κωνσταντίνο Μητσotάκη, τον οποίο θαύμαζε για τις ικανότητές του και τον εκτιμούσε πραγματικά. Ο θεός μου, που είχε πολεμήσει ως εθελοντής (λόγω ηλικίας δεν είχε επιστρατευτεί) στην πρώτη γραμμή του Αλβανικού Μετώπου και είχε τραυματιστεί στο πόδι και στο χέρι, και ο Γεώργιος Παπανδρέου, που άκουγα ότι αυτός ύψωσε την ελληνική σημαία στην Ακρόπολη ως πρωθυπουργός όταν έφυγαν οι Γερμανοί, ήταν στα παιδικά μου μάτια δύο μεγάλοι ήρωες. Είναι σημαντικό για τα μικρά παιδιά να έχουν πρότυπα ηρώων. Δυστυχώς, σήμερα

Με τον Ανδρέα Παπανδρέου και τη Δήμητρα Λιάνη, 1994

οι πραγματικοί ήρωες έχουν αντικατασταθεί με ήρωες των κόμικς και της τηλεόρασης.

Ευχαριστώ ειλικρινά τον Θεό, που με αξίωσε να χαρίσω στον δευτερό μου γιο το όνομα Ρήγας-Διγενής, προς τιμήν του Γρίβα-Διγενή, που θαύμαζα από όσα άκουγα, όταν ήμουν μικρός, για την ανδρεία του την εποχή των αγώνων στην Κύπρο, το 1964.

Στις 21 Απριλίου 1967, όταν ήμουν στην έκτη δημοτικού, μας ανακοίνωσε ο δάσκαλος ότι επειδή ο στρατός ανέτρεψε την κυβέρνηση και κατέλαβε την εξουσία, το μάθημα διακόπτεται και πρέπει να πάμε όλοι στα σπίτια μας. Εγώ, όμως, αντί να πάω στο σπίτι μου, έτρεξα στην Εθνική Τράπεζα, όπου είχα σε δικό μου λογαριασμό περί τις 2.500 δραχμές από δώρα και από κάλαντα, διότι ανησύχησα για την τύχη των οικονομιών μου, που μάζενα δραχμή δραχμή από μικρός.

Λαχανιασμένος, πήγα κατευθείαν στο γραφείο του διευθυντή –που ήταν φίλος του πατέρα μου– και όταν του εξήγησα τον λόγο της επίσκεψής μου, εκείνος γέλασε και τηλεφώνησε στον πατέρα μου, ο οποίος μου έδωσε θυμωμένος εντολή να πάω αμέσως στο σπίτι.

Σύντομα μαζευτήκαμε όλοι και καρφωθήκαμε στο ραδιόφωνο. Προηγουμένως, όμως, βάλουμε μια ξύλινη σκάλα στον σχετικά χαμηλό τοίχο που μας χώριζε από τη μονοκατοικία του πρώην βουλευτή της ΕΔΑ, δικηγόρου Γιάννη Σιαφλέκη, για να μπορέσει αυτός ή ο θεός μου, που ήταν τότε εν ενεργεία βουλευτής, να ξεφύγουν σε περίπτωση που ερχόταν η αστυνομία. Παρά τις κρίσιμες στιγμές, δεν έχασαν τη διάθεσή τους, και ο καλός μας γείτονας αστειεύτηκε λέγοντας: **«Βλέπεις, Γιώργο, η συνεργασία Κέντρου και ΕΔΑ δεν σταματάει μόνο στη Βουλή, αλλά συνεχίζεται και στην αυλή!»** Και οι δύο, όμως, τελικά κοιμήθηκαν το βράδυ στην Ασφάλεια.

Στη διάρκεια της επταετίας ο θεός μου, ανήσυχο πνεύμα και ασυμβίβαστος χαρακτήρας, έχοντας πουλήσει την περιουσία του για την πολιτική, όπως συνηθιζόταν εκείνα τα χρόνια, και χωρίς οικογενειακές υποχρεώσεις, αφιέρωσε τη ζωή του στην επαναφορά της δημοκρατίας. Στο διαμέρισμά του μάλιστα στην Αθήνα, Γενναδίου 20, ιδρύθηκε το Πατριωτικό Μέτωπο. Συνελήφθη τον Αύγουστο του 1967. Ήταν κατηγορούμενος στο πρώτο στρατοδικείο της επταετίας, που δίκασε τους 31, μεταξύ των οποίων και οι Φιλίνης, Λελούδας και Θεοδωράκης. Συνολικά πέρασε τρία στρατοδικεία και πέθανε εκτοπισμένος στη Σίφνο τον Αύγουστο του 1970. Πέθανε κυριολεκτικά όρθιος τη στιγμή που έμπαινε στη θάλασσα για να κάνει το πρωινό του μπάνιο,

THE TIMES

Ο Γιώργος Λούλης στο στρατοδικείο (κάτω αριστερά), 16.11.1967

αφού είχε δώσει το «παρών» το πρωί στην αστυνομία, όπως όφειλε να κάνει ανά 12 ώρες. Τα πρώτα χρόνια, όταν ήταν στις φυλακές Αβέρωφ στην Αθήνα και κατόπιν στις φυλακές Λαρίσης, που ήταν παλιές μπαραουταποθήκες των Τούρκων, πέρασε δύσκολα. Ήταν ένας άνθρωπος 70 χρόνων, ο οποίος, έχοντας τραύματα από το Αλβανικό Μέτωπο, έσερνε το πόδι του, ενώ το χέρι του είχε υποστεί αγκύλωση από σφαίρα. Τα προβλήματά του αυτά, σε συνδυασμό με το υψηλό επίπεδο μόρφωσης (σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης το 1924) και γενικά τον τρόπο ζωής του, καθιστούσαν τη συμβίωσή του με άλλους οκτώ ποινικούς κατάδικους σε ένα υγρό κελί με χωματένιο δάπεδο εξαιρετικά δύσκολη. Όταν ήταν φρουρούμενος στο νοσοκομείο του Βόλου, λόγω γαστρορραγίας, μόλις άκουσε ότι ο βασιλιάς έκανε κίνημα στις 13 Δεκεμβρίου 1967 για να ανατρέψει τη δικτατορία, πήγε αμέσως στον στρατιωτικό διοικητή και μετά στον ραδιοφωνικό σταθμό, όπου έκανε δημόσια δήλωση στήριξης στον βασιλιά. (Σημ.: *Μόνο σε δύο ραδιοφωνικούς σταθμούς σε όλη την Ελλάδα έγιναν ανακοινώσεις κατά του στρατιωτικού καθεστώτος. Στην Καβάλα από τον βασιλιά Κωνσταντίνο και στον Βόλο από τον βουλευτή Γιώργο Λούλη.*) Μετά ήρθε χαρούμενος στο σπίτι και μας είπε: **«Φεύγω για την Αθήνα. Σε λίγο θα ορκιστεί κυβέρνηση! Ο βασιλιάς έριξε τη δικτατορία. Μπράβο του! Δεν το περίμενα από αυτόν»**. Σύντομα έφτασε ένα περιπολικό με τέσσερις χωροφύλακες έξω από το σπίτι μας. Χαρούμενη η μητέρα μου, του είπε: **«Ήρθε η αστυνομία για να σε συνοδέψει, προφανώς για την Αθήνα!»** Φτάνοντας, όμως, ο αστυνομικός Αθανάσιος Μπουραντάνης στην πόρτα μας, είπε: **«Κύριε Λούλη, μπερδευτήκαμε. Εμείς οι βασιλόφρονες γίναμε δημοκράτες, και εσείς οι δημοκράτες γίνατε βασιλόφρονες! Λυ-**

ΕΜΠΡΟΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ, 20.11.1967

Διά τα μέλη του «Πατριωτικού Μετώπου»**ΣΗΜΕΡΟΝ ΘΑ ΕΚΔΟΘΗ Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ
ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ****Τί είπεν ο Βασιλικός Επίτροπος
διά τον κατηγορούμενον Γ. Λούλην****Η συνάντησίς του με τον Θεοδωράκη**

πάμαι, αλλά έχω εντολή να σας συλλάβω...» Τότε όλοι παγώσαμε! Θυμάμαι τη ψυχραιμία του, την αναμονή στον προθάλαμο των φυλακών για να του δώσουμε τα τάπερ με το φαγητό, τη σχολαστική έρευνα και το επισκεπτήριο, πάντα πίσω από τα κάγκελα, μέσα σε οχλαγωγία. Μου έκανε εντύπωση που όταν η μητέρα μου τον ρώτησε στενοχωρημένη *«Γιατί, θείε Γιώργο, μπήκες σε τέτοιες περιπέτειες;»* εκείνος της απάντησε κοφτά, αλλά συγκινημένος: *«Γιατί έχω 13.000 ψηφοφόρους που τους εκπροσωπώ και πρέπει να τους τιμήσω»*.

Δε θα ξεχάσω την πικρία του όταν ρωτούσε τον πατέρα μου αν βρήκε μάρτυρες υπεράσπισης για τα στρατοδικεία κι εκείνος του απαντούσε αρνητικά. Μετά τη Μεταπολίτευση ορισμένοι από αυτούς, που φοβόντουσαν να μας ανοίξουν έστω και την πόρτα, κυκλοφορούσαν σαν... «αντιστασιακοί!» Αν και ο θείος μου ήταν ο μοναδικός βουλευτής από όλη την κεντρική Ελλάδα που κάθισε στο σκαμνί του στρατοδικείου, μπήκε φυλακή και πέθανε εκτοπισμένος, χωρίς την παραμικρή παρουσία, έπειτα από λίγο καιρό ξεχάστηκε, και σήμερα δεν υπάρχει τίποτα που να θυμίζει το ήθος του, την προσφορά του και την πίστη του σε ιδανικά και αξίες. Αυτό ήταν για μένα ένα πολύτιμο δίδαγμα και προβληματισμός για την ενασχόλησή μου με τα κοινά. Γνώριζα πως με τις ίδιες αρχές θα ήταν και για εμένα ο ίδιος δρόμος. Πάντως, ανεξάρτητα από το αν η οικογένειά μου, λόγω αυτής της οικογενειακής ταλαιπωρίας, έχει αρνητικά βιώματα από την περίοδο της επταετίας, από τη στιγμή που αποφάσισα να γράψω έστω ένα μικρό ιστορικό πόνημα, οφείλω να είμαι απόλυτα αντικειμενικός, με σεβασμό στην αλήθεια. Δυστυχώς, οι περισσότεροι συγγραφείς ιστορίας κακοποιούν την εξιστόρηση πολιτικών-ιστορικών γεγονότων, επηρεασμένοι από τις προσωπικές τους εμπειρίες και την πολιτική τους ταυτότητα. Αυτό θεωρώ ότι είναι σοβαρό λάθος.

Εκείνη την εποχή, έχοντας ένα δικό μου μικρό ραδιόφωνο, άκουγα

με μεγάλο ενδιαφέρον τις εκπομπές των αναζητήσεων του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Τότε συνειδητοποίησα την τραγωδία των οικογενειών της Μικρασιατικής Καταστροφής, που αναζητούσαν τους χαμένους συγγενείς τους, καθώς και τον μεγάλο τους πόνο. Επίσης κατάλαβα πόσο κοντά ήταν η δική μου γενιά στις τραγικές αυτές περιόδους. Τα Χριστούγεννα του 1969, σε ηλικία 14 ετών, βγαίνοντας από το θέατρο ΚΟΥΝ στην Αθήνα, με πλησίασε κάποιος και με ρώτησε συνωμοτικά αν ενδιαφέρομαι για «καλά» βιβλία που δεν κυκλοφορούσαν. Με πήγε σε ένα υπόγειο, όπου αγόρασα απαγορευμένα βιβλία των Μαρξ, Λένιν, Τρότσκι και Ενβέρ Χότζα. Τους επόμενους μήνες κυριολεκτικά τα «ρούφηξα». Ένα βράδυ, διαβάζοντας στο κρεβάτι μου Μαρξ, εντυπωσιασμένος αναρωτήθηκα: είναι δυνατόν να μην εφαρμόζεται παντού αυτό το ιδανικό κοινωνικό σύστημα; Ειδικά, όμως, ο Χότζα, που ήταν ο μόνος εν ζωή από τους προαναφερθέντες, κυριολεκτικά με γοήτευσε. Τα 16 βιβλία του, που έχω ακόμη στη βιβλιοθήκη μου, συνεχίζουν να μου θυμίζουν εκείνη τη ρομαντική εποχή «της αριστεράς και της προόδου». Τότε πρωτόακουσα για τον Άρη Βελουχιώτη και για τον Νίκο Ζαχαριάδη! Δεν πήγαινα για ύπνο αν δεν άκουγα πρώτα τα δελτία ειδήσεων των «δημοκρατικών» σοσιαλιστικών σταθμών «Φωνή της Αλήθειας – Μόσχα» και το «Ράδιο Αλβανία». Στο μυαλό μου έρχεται ακόμη η φωνή του εκφωνητή: *«Σκλαβωμένοι Έλληνες! Από την ελεύθερη δημοκρατική Αλβανία σάς στέλνουμε συντροφικούς χαιρετισμούς. Σας μιλούν τα Τίρανα. Γεια χαρά!»* Αισθανόμουν σαν φυλακισμένος και ονειρευόμουν τον παράδεισο του Ενβέρ Χότζα. Βέβαια έπεσε λίγο στην υπόληψή μου όταν είδα στον *ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΟΣΜΟ*, την εφημερίδα που στήριζε το καθεστώς των συνταγματαρχών, τις φωτογραφίες Γεωργίου Παπαδόπουλου-Ενβέρ Χότζα, με τίτλο:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
 10 ΣΕΛΙΔΕΣ
 ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 7 ΜΑΪΟΥ 1971

Μετά μίαν τριακονταετίαν «έμπολέμου καταστάσεως»
 και έπανεληρμένων άκαρπων διαπραγματεύσεων

**ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑ
 ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΣΑΝ
 ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

7 Μαΐου 1971

Πάγωσα και αμέσως σκέφτηκα: μας πρόδωσε και ο Χότζα! Μήπως έγινε και αυτός πράκτορας του διεθνούς ιμπεριαλισμού και όργανο της μαύρης αντίδρασης; – όπως χαρακτηριστικά λένε οι αριστεροί για καθέναν που αποκλίνει από τη γραμμή τους.

Συνειδητοποίησα τότε πως ήμουν πλέον ένας αριστερός νέος, ακολουθώντας το ρηθέν από τον Τσόρτσιλ: *«Αλίμονο στον νέο που μέχρι τα είκοσι του χρόνια δεν έγινε κομμουνιστής και δύο φορές αλίμονό του αν μετά τα είκοσι παρέμεινε κομμουνιστής»*.

Πραγματικά, εκείνη την εποχή οι συμμαθητές μου όχι απλώς δεν ήταν αριστεροί, αλλά ήταν τελείως αδιάφοροι για τα πολιτικά. Θεός τους ήταν το ποδόσφαιρο, ο Παναθηναϊκός, και έπειτα από λίγο ήρθε στο επίκεντρο των ενδιαφερόντων τους ο Άγιαξ με το Γουέμπλεϊ.

Εγώ δεν ασχολήθηκα ποτέ με αυτά. Δεν με τράβηξε ούτε ο αθλητισμός ούτε το ποδόσφαιρο. Με είχε απορροφήσει η πολιτική.

Ο μόνος συμμαθητής μου με αριστερή ιδεολογία και με πολιτικά ενδιαφέροντα ήταν ο διπλανός μου, με αρχικά μάλιστα Κ.Κ. Μαζί συζητούσαμε τα νέα των σταθμών του εξωτερικού, ξέραμε απέξω ποιοι υπουργοί έμπαιναν και ποιοι έβγαιναν από την κυβέρνηση, ενώ μάταια προσπαθούσαμε να κινήσουμε το ενδιαφέρον κάποιου άλλου.

Το καλοκαίρι του 1970 οι γονείς μου με έστειλαν στο Δυτικό Βερολίνο, σε ένα σχολείο γερμανικής γλώσσας. Ενώ είχα επιλογές να πάω στο Αμβούργο ή στο Αννόβερο, επέλεξα το Δυτικό Βερολίνο, γιατί κατά βάθος είχα το σχέδιό μου. Θα μπορούσα να επισκεφθώ επιτέλους έναν κοινωνικό παράδεισο. Το Ανατολικό Βερολίνο!

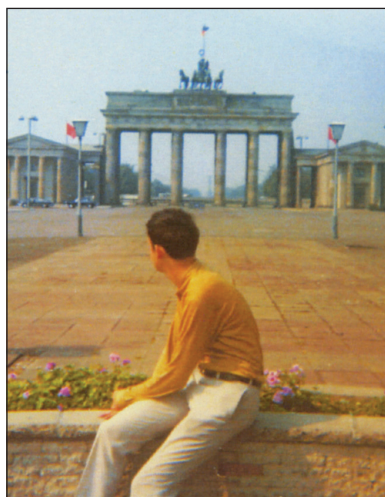
Παρότι δεν είχα βίβα για την Ανατολική Γερμανία, τελικά τα κατάφερα, αφού τους έπεισα πως δεν μπορούσαν να απαγορεύσουν σε έναν νεαρό κομμουνιστή να περάσει την Πύλη του Βραδεμβούργου για λίγες ώρες, αναλαμβάνοντας βέβαια την ευθύνη των επιπτώσεων κατά την επιστροφή του στην Ελλάδα. Αυτές οι λίγες ώρες ήταν καθοριστικές για εμένα, τον 15χρονο έφηβο, ώστε να συνειδητοποιήσω ότι όλες εκείνες οι μαρξιστικές θεωρίες του παραδείσου ήταν στην πράξη αληθινή κόλαση. Κάνοντας τη σύγκριση Ανατολικού και Δυτικού Βερολίνου, κατάλαβα την αξία, την εκμετάλλευση και την κακοποίηση των εννοιών της δημοκρατίας και της ελευθερίας. Συχνά μου έρχεται στο μυαλό αυτό το δεκάωρο ταξίδι, το δέος που ένιωσα κατά την επίσκεψή μου στο μουσείο της Περγάμου, όπου για πρώτη φορά έβλεπα τόσους κλεμμένους ελληνικούς αρχαιολογικούς θησαυρούς, και το ρίγος στην άδεια πλατεία Αλεξάντερπλάτς, με τα τεράστια πορτρέτα του Βάλτερ Ούλ-

μπριχτ και του Λένιν και τις επιγραφές: «*Το μέλλον ανήκει σε εμάς!*» Κατά την επιστροφή μου στην Ελλάδα ήμουν τυχερός που ο αστυνομικός ελεγκτής στα σύνορα δεν ξεφύλλισε στο διαβατήριό τη σελίδα με τη σφραγίδα DDR (Deutsche Demokratische Republik).

Σε αυτό το ταξίδι κατάλαβα πως για να αποκομίσει κανείς μια ολοκληρωμένη ιστορική ή πολιτική άποψη, δεν αρκεί μόνο η μελέτη. Έπειτα από τρία χρόνια, το καλοκαίρι του 1973, τελειώνοντας το λύκειο, οι γονείς μου με έστειλαν σιδηροδρομικά στην Ελβετία για σπουδές, φοβούμενοι την ανάμειξή μου στα πολιτικά αν φοιτούσα σε ελληνικό πανεπιστήμιο.

Εκεί, το 1974, γνώρισα στη Ρωσική Εκκλησία της Ζυρίχης τον κορυφαίο Ρώσο αντικαθεστωτικό συγγραφέα Αλεξάντερ Σολζενίτσιν (1918-2008) και είχα την ευκαιρία να συζητήσω μαζί του. (Στο μέλλον, πολλές φορές θα ήθελα να τον παρακολουθούσα σε διάλογο με κομμουνιστές που ποτέ «δεν είχαν ακούσει» για τις συνθήκες διαβίωσης των εξορίστων στα στρατόπεδα Γκούλαγκ...)

Τα χρόνια κύλησαν, ανατράπηκε ο Παπαδόπουλος, ήρθε το καθεστώς Ιωαννίδη, η κυπριακή τραγωδία και η Μεταπολίτευση, που τη γιορτάσαμε όλοι, περιμένοντας τις καλύτερες ημέρες. Στην πρώτη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο, στις 20 Ιουλίου 1974, ένιωσα πραγματική οδύνη. Ξύπνησαν μέσα μου απέραντα συναισθήματα αγάπης για την πατρίδα μας και τα λόγια της καλής μου δασκάλας στο δημοτικό, που μας είχε πει: «*Μην ξεχνάτε: πρωτεύουσα της Ελλάδος είναι η Κωνσταντινούπολη!*» Την άλλη ημέρα, όταν οι Τούρκοι συμφοιτητές πανηγύριζαν, ένιωσα ντροπή ως Έλληνας αλλά και οργή για το άθλιο καθεστώς Ιωαννίδη. Πήρα την απόφαση και πήγα με ένα σακίδιο από τη Ζυρίχη στη Βέρνη, στην πρεσβεία μας, για να καταταγώ εθελοντής στην Κύπρο. Μέσα από την κλειστή εξώπορτα της αυλής πήρα την αρνητική απάντηση, «ως μη έχων στρατιωτική εκπαίδευση». Έφυγα απογοητευμένος, αλλά επειδή είχα συναισθηματική φόρτιση και κεκτημένη ταχύ-

Στην Πύλη του Βραδεμβούργου
Ανατολικό Βερολίνο, 1970

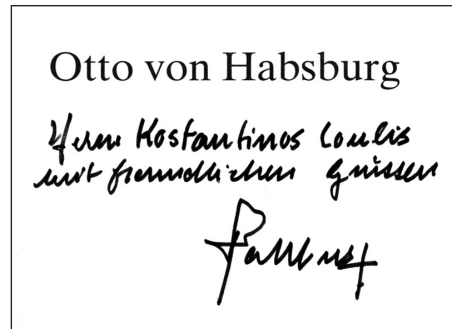
τητα, πήγα στο αεροδρόμιο και το βράδυ βρέθηκα στο Λονδίνο, όπου είχε φτάσει ο διασωθείς από το «ιωαννιδικό» πραξικόπημα Αρχιεπίσκοπος και νόμιμος Πρόεδρος της Κύπρου Μακάριος. Πάντα θα θυμάμαι, στριμωγμένος στο λόμπι του ξενοδοχείου *Grosvenor*, τον λόγο του, την επιβλητική του παρουσία και την ηρεμία του. Μετά την εξαφάνιση της κυβέρνησης Ανδρουτσόπουλου στην Αθήνα, σε ένα κλίμα πανικού και αγωνίας για έκρηξη πολέμου με την Τουρκία, ακολούθησε η Μεταπολίτευση, στις 23 Ιουλίου 1974. Την ημέρα εκείνη των 19χρονων γενεθλίων μου πανηγύριζα κι εγώ, μαζί με το 99% των Ελλήνων, την επαναφορά της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Τη βραδιά της Μεταπολίτευσης έγινε ένα «θαύμα». Σχεδόν όλοι οι «χουντικοί» έγιναν δημοκράτες! Πολλοί, δε, από αυτούς διεκδίκησαν τον τίτλο του αντιστασιακού.

Έπειτα από λίγες ημέρες, όμως, το «γλέντι» τελείωσε απότομα, με την κατάκτηση του 38% της έκτασης του εδάφους της Κύπρου από τους Τούρκους. Μετά τους εγκληματικούς χειρισμούς Ιωαννίδη-Σαμψών είναι ευτύχημα που οι Τούρκοι, έπειτα από την παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, μας άφησαν το 62% της νήσου.

Στις 24 Φεβρουαρίου 1975, τη βραδιά που συνελήφθησαν οι αξιωματικοί για το λεγόμενο «κίνημα της πιτζάμας», που σκοπό είχε την ανατροπή του Κ. Καραμανλή, έφυγε από τη ζωή, στα 50 του χρόνια, ο καλός μου πατέρας. Τότε άλλαξαν πολλά στη ζωή μου. Αναγκαστικά, μεγάλωσα και ωρίμασα απότομα. Έπρεπε να πάρω το πτυχίο μου, να πάω στρατό και να μεταφέρω τον οικογενειακό μας κυλινδρόμυλο σε νέες εγκαταστάσεις, διότι η τεχνολογία του, από το 1928, είχε ξεπεραστεί πλέον. Πριν φύγω από την Ελβετία, επισκέφθηκα στο Ζίξερς, κοντά στο Σεν Μόριτζ, με τη μεσολάβηση ενός φίλου, την τελευταία Αυτοκράτειρα της Αυστροουγγαρίας, την περίοδο 1916-1918, την 83χρονη τότε Ζίτα.

Η αυτοκράτειρα Ζίτα

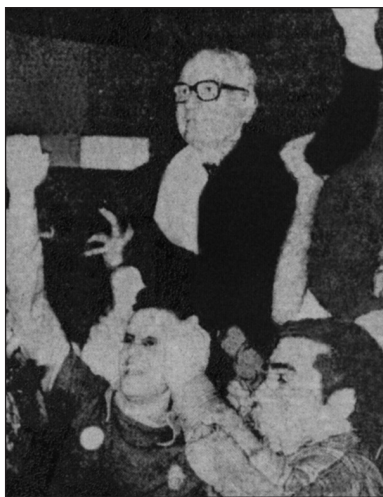

Αυτόγραφο του γιου της, Όθωνα των Αψβούργων

Μου έκανε εντύπωση η αρχοντιά της και ο ευγενικός τρόπος με τον οποίο με δέχτηκε. Οι ιστορίες που άκουσα για τις βασίλισσες της Ελλάδας Όλγα και Σοφία με συνέδεσαν με μια τόσο ενδιαφέρουσα μακρινή εποχή. Ο γιος της, Όθων των Αψβούργων, που αργότερα έγινε ευρωβουλευτής, μου χάρισε με αφιέρωση ένα από τα καλύτερα συγγράμματα της βιβλιοθήκης μου.

Με τη βοήθεια του Θεού, μέχρι τέλος του 1978 όλοι οι προσωπικοί μου και επαγγελματικοί στόχοι είχαν επιτευχθεί.

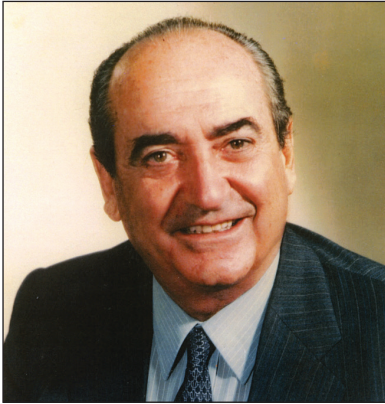
Την περίοδο εκείνη είχα ενταχθεί στην Ένωση Κέντρου, υπό τον Γεώργιο Μαύρο, για τον οποίο δικαίως ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε πει χαρακτηριστικά: «**Άριστος για τρίτος, μέτριος για δεύτερος, χείριστος για πρώτος**». Υπήρξα μέλος στην πρώτη νομαρχιακή επιτροπή στον νομό Μαγνησίας και αρχηγός της νεολαίας Ε.Σ.ΔΗ.Ν., βιώνοντας από κοντά τη διάλυση της ιστορικής παράταξης της Ένωσης Κέντρου. Στις εκλογές του 1977 συνάντησα πάλι τυχαία, έπειτα από δώδεκα χρόνια, στην πλατεία Κάνιγγος τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, τη στιγμή που καμάρωνε την επιγραφή την οποία εκείνη την ώρα τοποθετούσαν στο μπαλκόνι του γραφείου του: **ΚΟΜΜΑ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ**.

Με τον Γεώργιο Μαύρο, 1977

Τελευταία φορά με είχε δει όταν ήμουν 10χρονο αγόρι και τώρα ήμουν νεαρός 22 ετών. Η συνάντησή μας εκείνη υπήρξε καθοριστική. Κατάλαβα πως είχα απέναντί μου έναν πραγματικό πολιτικό ηγέτη, που τα σπινθηροβόλα μάτια του, η ηρεμία του, η αρχοντιά του και ο λόγος του με κατέκτησαν. Από τότε τον ακολούθησα με αγάπη, σεβασμό και συνέπεια. Στάθηκα πάντα κοντά του αμετακίνητος.

Πιστεύω ότι κάθε άντρας, για να ολοκληρωθεί στη ζωή του, πρέπει να αισθανθεί τη γοητεία τόσο μιας γυναίκας όσο και ενός πολιτικού ηγέτη. Αν μάλιστα αυτοί δεν τον προδώσουν, τότε θα φύγει από τη ζωή με ψυχική πληρότητα. Δόξα σοι ο Θεός, έως τώρα θεωρώ ότι πραγματικά ευτύχησα με τις επιλογές μου. Στις εκλογές του 1977, όταν ο Κ. Μητσοτάκης κατάφερε να εκλεγεί με το δικό του κόμμα και μόνο με τη

Κωνσταντίνος Μητσοτάκης

δική του δύναμη, χάριχα τόσο, όσο δεν έχω χαρεί σε άλλη εκλογική αναμέτρηση! Δε θα ξεχάσω ότι με κάλεσε να συμμετάσχω σε συνάντηση, σε στενό κύκλο πολιτικών του φίλων στο σπίτι του, όπου ζήτησε τη γνώμη όλων για την πρόταση του Κ. Καραμανλή να προσχωρήσει στη ΝΔ και να συμμετάσχει στην κυβέρνηση. Εγώ ήμουν τότε μόλις 23 ετών και μου προκαλούσε δέος η συμμετοχή μου σε μια τέτοια συζήτηση.

Στη συνέχεια, όταν το 1984 ο Κ.

Μητσοτάκης εξελέγη αρχηγός της ΝΔ, μου ανέθεσε τη δημιουργία του τμήματος μηχανογράφησης του κόμματος. Αυτό ήταν για εμένα μια μεγάλη πρόκληση. Αν και είχα εντελώς επιφανειακή γνώση, χάρη στις σωστές επιλογές που έκανα σε ανθρώπινο δυναμικό και τεχνολογικό εξοπλισμό, πέτυχα τελικά απόλυτα στην αποστολή που μου είχε ανατεθεί, όπως τουλάχιστον με διαβεβαίωσαν όλοι. Έχοντας τη μηχανογραφική ευθύνη για τα αποτελέσματα έξι εκλογικών αναμετρήσεων την περίοδο 1986-1991 (δύο δημοτικών, τριών βουλευτικών, ευρωεκλογών), πετύχαμε να δώσουμε εγκαίρως, πριν από τα μεσάνυχτα, πρώτοι και με απόλυτη ακρίβεια, τα εκλογικά αποτελέσματα, αποσπώντας συγχαρητήρια και εγκωμιαστικά σχόλια από τον Τύπο.

Η ευκαιρία αυτή μου έδωσε τη δυνατότητα να βρεθώ στον στενό κύκλο των συνεργατών του Κ. Μητσοτάκη και να εκτιμήσω περισσότερο την αξία του. Γνώρισα επίσης σοβαρούς πολιτικούς άντρες της «παλαιάς σχολής», όπως τον Ευάγγελο Αβέρωφ και τον Αθανάσιο Τσαλδάρη, με τον οποίο μάλιστα είχα συνεργαστεί και συζητήσει πολύ. Μια φορά μού είχε πει χαριτολογώντας: *«Η Μαγνησία έχει να μας στείλει βουλευτή με βαρύτητα από την εποχή του... Ελαφρού»*. (Ο Σταμιούλης Ελαφρός, διαπρεπής νομικός, εξελέγη βουλευτής με την ΕΡΕ το 1963.) Στους προθαλάμους των γραφείων της Ρηγίλλης γνώρισα και ανθρώπους συμπερονοτολόγους, τυχωδιώκτες της πολιτικής, δολοπλόκους και μηχανορράφους.

Για την προετοιμασία των εκλογών, τον Μάιο του 1985, που ήταν με λίστα (χωρίς σταυρό), ο Κ. Μητσοτάκης με είχε κοντά του στην κατάρτιση των ψηφοδελτίων, μαζί με τον Αλέξανδρο Μπακατσέλο και τον αείμνηστο Κωνσταντίνο Σπυροπούλο. Φτάνοντας στη Μαγνησία, με ρώ-

Με τον Κωνσταντίνο Μητσάκη, 1985

τησε αιφνιδιαστικά: **«Τρίτη έδρα μάλλον θα βγάλουμε. Τη θέλεις;»** Ευχαριστώ τον Θεό που μου έδωσε την ωριμότητα και τη δύναμη να απαντήσω αμέσως σωστά, επιλέγοντας έτσι τον δρόμο που δε θα με οδηγούσε σε περιπέτειες. Απάντησα τότε αυτολεξεί: **«Ευχαριστώ, αλλά είναι αδύνατον. Δεν έχω ξεχρεώσει ακόμη τα δάνεια για τον καινούργιο κυλινδρό-μυλο που έφτιαξα. Πρέπει να δουλέψω, να τον ξεχρεώσω και αργότερα θα συμμετάσχω στην πρώτη γραμμή»**. Αμέσως μου πρότεινε τη σίγουρα μη εκλόγιμη τελευταία θέση, την οποία και αποδέχτηκα. Ήμουν τότε ο νεότερος υποψήφιος σε όλη την Ελλάδα. Ο μόνος κάτω των τριάντα ετών. Η συμμετοχή μου στον εκλογικό εκείνο αγώνα, αλλά και το επίπεδο των υπόλοιπων «συναγωνιστών» –που δεν είχε καμία απολύτως σχέση με εκείνο που θυμόμουν προ εικοσαετίας– ήταν μια μεγάλη εμπειρία για εμένα, η οποία με προβλημάτισε έντονα αναφορικά με τις μελλοντικές μου αποφάσεις. Ο προσανατολισμός της χώρας λόγω ΕΟΚ, ο ρόλος των βουλευτών, που είχε επικεντρωθεί ουσιαστικά στο νομοθετικό και ελεγκτικό έργο εντός της Βουλής, χωρίς δυνατότητα πρακτικών έργων για τον νομό μου, και η διαπλοκή στην πολιτική ζωή του τόπου, μεταξύ δημοσιογράφων, μεγάλων επιχειρηματιών και πολιτικών, καθώς και η επίγνωση της αχαριστίας των ψηφοφόρων, αφού αυτοί θέλουν να εκμεταλλευτούν εσένα και εσύ αυτούς, με προβλημάτισαν έντονα.

Την περίοδο 1985-1989, όταν ήμουν πολιτευτής, γνώρισα τα νέα

Ομιλία στις εκλογές, με λίστα, του 1985

δεδομένα που είχαν εισαγάγει χαρακτηριστικοί επαγγελματίες της πολιτικής, οι οποίοι είχαν μεταβάλει το επίπεδό της σε αρένα λάσπης. Έπρεπε να απολογούμαι σε συνεχείς συκοφαντικές καταγγελίες –με ερωτήσεις μάλιστα ακόμη και στη Βουλή– για ανυπόστατες, όπως περιτρώνα αποδείχθηκαν, ψευδολογίες. Τότε αντιλήφθηκα ότι το πολιτικό σκηνικό είχε αλλάξει τελείως, τόσο πανελλαδικά, όσο, όμως, και στην περιοχή μου. Αξιόλογοι πολιτικοί του νομού μας με επίπεδο και κοινοβουλευτικό ήθος, όπως οι Γιάννης Αντωνόπουλος, Νικόλαος Μπρισίμης, Γρηγόρης Παπαστεργίου και Δημήτρης Πιτσιώρης, με τα νέα δεδομένα της αλλαγής μεθόδων και αξιών δεν μπόρεσαν να επιπλεύσουν στην ενεργό πολιτική ζωή και αντικαταστάθηκαν με πολιτικούς άλλων στόχων και προσανατολισμών. Η αξιοπρέπεια, η αγωγή και η οικογενειακή μας ιστορία με έκαναν να συνειδητοποιήσω πως έπρεπε να διαγράψω τα παιδικά μου όνειρα για το Κοινοβούλιο.

Το 1988 είχα προσκληθεί στο γεύμα προσευχής, μετά την ορκωμοσία του Τζορτζ Μπους (πατρός) στον Λευκό Οίκο. Εκεί συνάντησα τον Αντώνη Σαμαρά, με τον οποίο κάναμε συντροφιά, μαζί με άλλες προσωπικότητες της ομογένειας. Από την Ελλάδα δεν ήταν άλλοι καλεσμένοι. Ο Αντώνης Σαμαράς μού έκανε εντύπωση για την ανατροφή

Προεκλογική συγκέντρωση των εκλογών του 1985

του, την παιδεία του και τη μόρφωσή του. Η μετέπειτα ρήξη του με τον Κ. Μητσοτάκη, που πραγματικά με λύπησε πολύ, ήταν η αιτία να χωρίσουν κομματικά οι δρόμοι μας. (Τον είδα ξανά έπειτα από 16 χρόνια στο σπίτι του, αρχηγό πλέον της ΝΔ, και χάρηκα που έσπασε ο πάγος.) Στη συνέχεια, έπειτα από 10 περίπου χρόνια, όταν την ηγεσία της ΝΔ ανέλαβε ο Έβερτ, παρακολούθησα στο προσωπικό γραφείο του Κ. Μητσοτάκη τη σταδιακή αποχώρηση των καιροσκοπών, βιώνοντας την αχαριστία στον χώρο της πολιτικής.

Στις εκλογές του 1989, που θα ήταν για εμένα μια εύκολη επιτυχία –όχι γιατί το άξιζα, αλλά λόγω της διάσπασης με τη δημιουργία της ΔΗ.ΑΝΑ., υπήρχε τεράστιο κενό, ειδικά στη Μαγνησία– έκανα την επιλογή μου αρνούμενος τη συμμετοχή μου στο ψηφοδέλτιο, αποφασίζοντας έτσι να αφιερωθώ στην οικογένεια και στη δουλειά μου.

Θεωρώντας, όμως, ότι όλοι έχουμε ως χρέος την προσφορά στην πατρίδα μας, δέχτηκα με χαρά να υπηρετήσω για δύο χρόνια ως Διοικητής του Αγίου Όρους, χωρίς να λάβω, όμως, τους μισθούς μου. Πρόσφερα μάλιστα τότε στη διάρκεια της θητείας μου (1989-1991) εκατό εκατομμύρια δραχμές από προσωπικά μου χρήματα, για έργα που έγιναν εκεί. Το Άγιον Όρος το είχα επισκεφθεί πρώτη φορά το 1976, κατά

τη διάρκεια της θερινής στρατιωτικής μου άδειας. Από τότε η ιερή ατμόσφαιρα αυτού του τόπου, η υπέροχη, μοναδική φύση του και οι γνωριμίες με πνευματικούς εκλεκτούς μοναχούς χαράχτηκαν μέσα μου βαθιά, δίνοντας έναν ξεχωριστό προσανατολισμό στη ζωή μου. Δικαίως η *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, στις 6.10.1989, είχε γράψει μετά τον διορισμό μου: «*Του πρόσφεραν την Ιονική Τράπεζα, αλλά αυτός διάλεξε... την Αγία Τράπεζα!*» Πολλοί τότε που δεν μπορούσαν να καταλάβουν τη βαρύτητα που έδινα στις επιλογές μου είχαν απορήσει πραγματικά. Για εμένα, όμως, η πνευματική αξία και η φυσική ηρεμία του Αγίου Όρους ήταν ασύγκριτα ανώτερη από τον θορυβώδη, ρυπογόνο οικονομικό ανεμοστρόβιλο των οδών Πανεπιστημίου και Πεσμαζόγλου.

Η θητεία μου στο Άγιον Όρος ήταν πραγματικά από τα πλέον υπέροχα χρόνια της ζωής μου. Την περίοδο εκείνη ευτύχησα να γνωρίσω πολλές πνευματικές προσωπικότητες. Ποτέ δε θα μπορούσα να φανταστώ πως ο Θεός θα με αξίωνε να γνωρίσω από κοντά, να συζητήσω πολλές ώρες μαζί του και να συνδεθώ με σχέση πνευματικής αγάπης με κάποιον μοναχό που έπειτα από 25 χρόνια η Εκκλησία μας τον ανακήρυξε άγιο. Ο σύνδεσμός μου με τον Άγιο Παΐσιο, ο οποίος με φιλοξένησε επανειλημμένως με τόση αγάπη στο κελί του, αποτελεί σταθμό

*Ορκωμοσία μου ως Διοικητή του Αγίου Όρους
ενώπιον του πρωθυπουργού Τζαννή Τζαννετάκη, Αύγουστος 1989*

στη ζωή μου. Ανεξίτηλες, όμως, στη μνήμη μου παραμένουν και οι συζητήσεις με τους κορυφαίους πνευματικούς μακαριστούς γέροντες, Πορφύριο, Εφραίμ Κατουνακιώτη, Γεράσιμο Μικραγιαννίτη, Ιωσήφ Σπηλαιώτη και τόσους άλλους «αθάνατους» Αγιορείτες.

Επίσης γνώρισα και σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες, όπως τον αγά Χαν, απόγονο του Μωάμεθ, τους πρίγκιπες Νικόλαο και Δημήτριο Ρομανόφ, τον Πρόεδρο της Σερβίας Μιλόσεβιτς, τον ηγέτη των Σέρβων της Βοσνίας Κάρατζιτς, υποδέχτηκα τον Οικουμενικό Πατριάρχη Δημήτριο, τον Αρχιεπίσκοπο Αμερικής Ιάκωβο, τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλή και τον πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη στις Καρνές. Επιπρόσθετα, αργότερα ξενάγησα εκεί τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους (τον πρεσβύτερο), τον Πρίγκιπα Κάρολο της Αγγλίας, τον πατέρα του, Φίλιππο, τον τέως βασιλιά Κωνσταντίνο, τον τέως βασιλιά και Πρόεδρο της Βουλγαρίας Συμεών, τον Πρόεδρο της Ρουμανίας Εμίλ Κωνσταντινέσκου, τον Πρόεδρο της Μολδαβίας Βορόνιν, καθώς και πολλούς Έλληνες και ξένους υπουργούς και διπλωμάτες. Είναι γεγονός πως η ηρεμία και γενικά η ατμόσφαιρα του Αγίου Όρους προσγειώνει τους ανθρώπους από τα υψηλά τους αξιώματα και κάνει ευκολότερη τη μεταξύ τους προσέγγιση. Έτσι, μπορούσα να συζητώ και να μαθαίνω πολλά χρήσιμα πράγματα από τις γνωριμίες αυτές, που ήταν ένα πολύτιμο κεφάλαιο στη ζωή μου, και να δημιουργήσω σημαντικές σχέσεις.

Ήταν μεγάλη μου τιμή όταν ο πρίγκιπας Κάρολος, τον Μάρτιο του 1996, μας κάλεσε μαζί με τη σύζυγό μου στα ανάκτορα του Μπάκιγχαμ.

Από τις αξέχαστες εμπειρίες της ζωής μου ήταν η γνωριμία μου με

Στην Ιερά Κοινότητα με τον αγά Χαν

*Με τον Βουλευτή Καρδίτσας-υπουργό
Θεόδωρο Αναγνωστόπουλο, 1990*

τον Χαρίλαο Φλωράκη όταν πήγαμε –με τον μοναδικό φίλο που απέκτησα στον χώρο της πολιτικής, τον αείμνηστο Θεόδωρο Αναγνωστόπουλο, οι δυο μας μετά τα μεσάνυχτα των εκλογών του Ιουνίου 1989, με απόλυτη μυστικότητα, εκτελώντας αποστολή από τον Κ. Μητσοτάκη– για να βολδοσκοπήσουμε το ενδεχόμενο σχηματισμού κυβέρνησης συνεργασίας ΝΔ-

ΚΚΕ. Το ραντεβού μάς το έκλεισε την τελευταία στιγμή ο Βολιώτης δημοσιογράφος Θανάσης Σαμαράς.

Έπειτα από μια εξάωρη κοπιαστική συζήτηση, όπου θαύμασα τα χαρίσματα του φίλου μου ως συνομιλητή, όταν ξημέρωσε, η κυβέρνηση συνεργασίας δεξιάς και αριστεράς, προς έκπληξη όλων των Ελλήνων, ήταν γεγονός! Η συντροφιά και οι συζητήσεις μου με τον Θεόδωρο Αναγνωστόπουλο, που έβλεπε την πολιτική με απόλυτο ρεαλισμό, και με τη σύζυγό του, Θάλεια Κορυζή, κυριολεκτικά πλούτισαν τις γνώσεις μου για τη νεότερη πολιτική ιστορία του τόπου μας. Τα Χριστούγεννα του 1990, Διοικητής τότε του Άγιου Όρους, βρέθηκα για πρώτη φορά στη ζωή μου στις φυλακές Κορυδαλλού ως επισκέπτης, μαζί με μοναχούς που πήγαν εκεί για να μοιράσουν την Αγία Γραφή στους φυλακισμένους. Εκείνη η ημέρα θα μου μείνει αξέχαστη. Γνώρισα από τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και τον Γιώργο Κοσκωτά μέχρι τον Κοεμτζή και τον Ρωχάμη. Η επίσκεψη εκείνη στη φυλακή άνοιξε ένα καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή μου και ήταν μια σημαντική εμπειρία για εμένα.

Πιστεύω ότι για να ισορροπεί ένας άνθρωπος και να φιλοσοφεί τις βασικές αξίες της ζωής, πρέπει από μία φορά κάθε χρόνο να επισκέπτεται ένα νοσοκομείο με βαριά περιστατικά, μια φυλακή και ένα νεκροταφείο.

Για τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, την εποχή της παντοδυναμίας του, την εξαετία που κυβέρνησε, κάθε άλλο παρά καλή εντύπωση είχα. Μετά τη Μεταπολίτευση, λόγω του αντιχουντικού κλίματος, τον είχα αντιπαθήσει πραγματικά. Όταν, όμως, τον αντίκρισα στη φυλακή, μέσα σε

μια ατμόσφαιρα μάλιστα χριστιανικής αλληλεγγύης, τον προσέγγισα ανθρώπινα. Επειδή θεωρούσα τη συζήτηση μαζί του πολύ ενδιαφέρουσα και αυτά που ήθελα να τον ρωτήσω ήταν πολλά, έγινα τακτικός επισκέπτης των φυλακών μέχρι που έφυγε από τη ζωή, έπειτα από εννέα χρόνια. Εξάντλησα σε συζητήσεις με τον Γ. Παπαδόπουλο πολλά ενδιαφέροντα ιστορικά κεφάλαια: Αλβανικό Μέτωπο, Δεκεμβριανά, ΙΔΕΑ, σχεδιασμός και εφαρμογή πραξικοπήματος, γεγονότα σχετικά με τον βίο και την πολιτεία ορισμένων πολιτικών, Κυπριακό και τέλος την ανατροπή του από το «έμπιστο» περιβάλλον του. Πραγματικά εντυπωσιάστηκα από όσα άκουσα και διασταύρωσα, διαπιστώνοντας πως όλα ήταν τελικά αλήθεια. Ο χρόνος, όμως, δεν έφτανε για να απορροφήσω τόσα γεγονότα –τα περισσότερα άγνωστα– αλλά και να καταλάβω πως ο πάμφτωχος και προδομένος από στενούς του συνεργάτες, εγκαταλειμμένος από τους ευεργετηθέντες και τιμωρημένος αμείλικτα από τους αντιπάλους του Γ. Παπαδόπουλος δεν ήταν όπως τον παρουσίαζαν. Έχοντας τότε και τη «δημοσιογραφική περιέργεια» πλέον –ως ιδιοκτήτης και εκδότης της εφημερίδας *Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ*– για να διασταυρώσω όλα αυτά τα συγκλονιστικά που είχα ακούσει, γνώρισα και μίλησα πολλές φορές με τους Στυλιανό Παττακό, Νικόλαο Μακαρέζο, Ιωάννη Λαδά, Νικόλαο Ντερτιλή, Δημήτριο Ιωαννίδη και Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, καθώς και με βουλευτές που ήταν στην εξεταστική επιτροπή του «φακέλου» της Κύπρου. Ο Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος, ενώ ήταν από τους πιο επιτυχημένους υπουργούς Οικονομικών, υπήρξε ένας από τους χειρότερους πρωθυπουργούς της Ελλάδας. Οι χειρισμοί του στην κρίση του Κυπριακού, τον Ιούλιο του 1974, ήταν κυριολεκτικά απαράδεκτοι. Ο Γ. Παπαδόπουλος, μετά τη φιλική προσωπική σχέση που αποκτήσαμε, μου χάρισε ένα μικρό, αλλά εξόχως σημαντικό κειμήλιο. Μου έδωσε το στίλο με το οποίο υπέγραψε την κατάργη-

Με τον Πρόεδρο της Μολδαβίας
Βλαντιμίρ Βορόνιν

Στο διοικητήριο με τους πρίγκιπες Δημήτριο και Νικόλαο Ρομανόφ, 1989

Στο Άγιον Όρος με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή, 1990

Στο Άγιον Όρος με τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, 1990

Με τον Πρόεδρο της Ρουμανίας Εμίλ Κονσταντινέσκου, 1996

ση της βασιλείας στην Ελλάδα. Επειδή, όμως, για να αναφερθώ λεπτομερώς σε όλα αυτά, χρειάζονται πολλοί τόμοι, επί του παρόντος δε θα επεκταθώ.

Την περίοδο 1985-1995 έμαθα πολλά γεγονότα στις συχνές συναντήσεις που είχα με την Κούλα Πεϊκούδη (1909-1996) από τον Βόλο, η οποία είχε διατελέσει ιδιαίτερα γραμματέας των Στυλιανού Γονατά, Αλεξάνδρου Παπάγου και Σπύρου Μαρκεζίνη. Την πρωτογνώρισα στις εκλογές του 1963, όταν εκείνη ήταν υποψήφια του Κόμματος Προοδευτικών στη Μαγνησία. Τότε περνούσα από τα γραφεία όλων των υποψηφίων, μαζεύοντας προκηρύξεις και παρακολουθώντας την προεκλογική κίνηση. Τα όσα έμαθα έπειτα από μία εικοσαετία από τις συζητήσεις μας αποτελούν για εμένα ένα πολύτιμο κεφάλαιο γνώσεων από «πρώτο χέρι».

Τα Χριστούγεννα του 1989 άρχισε σαν «ντόμινο» η πτώση των... «δημοκρατικών» σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη. Παρότι οι Ρουμάνοι έδειχναν πως ήταν απόλυτα πιστοί και προσηλωμένοι στον «δημοκράτη» τύραννο-ηγέτη τους Νικολάε Τσαουσέσκου, ο οποίος ζούσε μέσα σε προκλητική χλιδή σαν να ήταν δισεκατομμυριούχος, μέσα σε μία νύχτα τον ανέτρεψαν και τον τουφέκισαν με συνοπτικές διαδικασίες, που ούτε και ο Στάλιν δε θα πραγματοποιούσε με τέτοια ταχύτητα, ανήμερα μάλιστα τα Χριστούγεννα του 1989. Έπειτα από τέσσερις ημέρες, όταν το αίμα των νεκρών διαδηλωτών ήταν νωπό στους κεντρικούς δρόμους του Βουκουρεστίου, μέσα σε μια χαοτική και κυριολεκτικά ανεξέλεγκτη κατάσταση, βρέθηκα εκεί μαζί με έναν εκλεκτό Αγιορείτη Ρουμάνο μοναχό, για να μοιράσουμε λίγα φάρμακα, τρόφιμα και ρουχισμό που είχαμε φέρει από την Ελλάδα με ένα μικρό φορτηγό.

Ήταν μια μοναδική, αξέχαστη εμπειρία. Η ατμόσφαιρα φάνταζε σαν να είχε ανοίξει ξαφνικά το καπάκι ενός κουτιού και να τινάχτηκε ένα δυνατό ελατήριο, που ήταν συμπιεσμένο επί χρόνια.

Μέσα σε αυτό το χάος άνθρωποι που άκουγαν επί 45 χρόνια για δημοκρατία και μόνο δημοκρατία δεν είχαν γνωρίσει, που ζούσαν καταπιεσμένοι και στερημένοι κάτω από διαρκή παρακολούθηση ζητούσαν πια τρόπο για να εκτονωθούν. Επί πολλά χρόνια έβλεπαν τον «σύντροφο καθοδηγητή» Τσαουσέσκου να ζει μέσα σε ένα υπερπολυτελές ανάκτορο και τα τελευταία χρόνια να χτίζει ένα τεράστιο, επιβλητικό, καινούργιο παλάτι, συνολικής επιφάνειας 340.000 τετραγωνικών μέτρων, το οποίο μάλιστα είχε ονομαστεί... «Σπίτι του λαού»! Ίσως γιατί

Νικολάε Τσαουσέσκου

Ο μοναδικός τσαγκάρης στον κόσμο που απέκτησε μια τέτοια κατοικία.

αυτό το μέγαρο είχε χτιστεί κυριολεκτικά με τον ιδρώτα του λαού, για να απολαμβάνει μέσα σε αυτό τη χλιδή σε όλο της το μεγαλείο η οικογένεια Τσαουσέσκου. Δικαίως τότε οι άνθρωποι έφτασαν στα όρια της παραφροσύνης. Έτσι, συνειδητοποίησα την αδυναμία της εφαρμογής της μαρξιστικής θεωρίας περί της δήθεν κοινωνικής ισότητας και... ισοκατανομής του πλούτου στους πολίτες. Παράλληλα, όμως, διαπίστωσα και την τεράστια πρόκληση των νέων αγορών που γεννήθηκαν στη «γειτονιά» της Ελλάδας. Με τη βοήθεια του Θεού μέσα σε μία δεκαετία υλοποίησα το επαγγελματικό μου όραμα. Έπειτα από σκληρή δουλειά, πολλά ρίσκα, πολλούς κινδύνους αλλά και τύχη κατέκτησα στη Ρουμανία, Βουλγαρία και Αλβανία την κορυφή της αλευροβιομηχανίας, όπως και στην Ελλάδα, απασχολώντας συνολικά 3.500 εργαζόμενους. Ο σχεδιασμός των εργοστασίων, η κατασκευή τους, που γινόταν σχεδόν ταυτόχρονα, η οργάνωσή τους, η δημιουργία δικτύων, η στελέχωσή τους και η μάχη για την κατάκτηση της πρώτης θέσης στην αγορά, οι κίνδυνοι, τα εμπόδια και οι απειλές ήταν μια άλλη μοναδική εμπειρία. Ο «μαγνήτης», όμως, της ιστορίας και η περιέργειά μου για «ιστορίες» με τράβηξαν πάλι. Έτσι, λίγο από σύμπτωση, λίγο από επιδίωξη, βρέθηκα να έχω στο επιτελείο μου στη Ρουμανία τον κόρη του αδελφού του Τσαουσέσκου στα θέματα προσωπικού, τον ανιψιό του τέως Προέδρου της Βουλγαρίας, Βίκτορα Ζίβκοφ, στο τμήμα αγορών και τον πρώτο εξάδελφο του Ενβέρ Χότζα, επί 20 χρόνια υπουργό Εμπορίου της Αλβανίας, Νεντίν Χότζα, στο τμήμα πωλήσεων.

Το βιβλίο αυτό είναι μια αναδρομή στους τελευταίους δύο αιώνες της ιστορίας της Ελλάδας, με επιμέρους κεφάλαια, στα οποία γίνεται συνοπτική αναφορά των σημαντικών γεγονότων, των αιτίων και των πρωταγωνιστών τους.

Ο συγγραφέας, με προδιάθεση φιλιστορίας και παιδιόθεν αγάπη για τα ιστορικά κείμενα, οδηγήθηκε στη συγγραφή της παρούσας μελέτης γνωρίζοντας καλά ότι μπορεί να πλησιάσει την αλήθεια με ειλικρίνεια και ρεαλισμό, πολύ περισσότερο από εκείνους που έχουν κάθε είδους φιλοδοξίες και δογματικές πολιτικές τοποθετήσεις.

Ανήκοντας στην κατηγορία των Ελλήνων που οραματίστηκαν μια ακμάζουσα Ελλάδα, αλλά έχοντας συνειδητοποιήσει πια πως δε θα τη γνωρίσουν ποτέ, χορτασμένος από υποσχέσεις, κατανοεί απόλυτα καθέναν που πιστεύει και ελπίζει σε μια ανεξάρτητη εθνικά και ευημερούσα οικονομικά Ελλάδα.

Με αυτά τα δεδομένα, σε συνδυασμό με την απόλυτη αποστασιοποίησή του από κομματικές ταυτότητες και εξαρτήσεις, και μακριά από κάθε είδους φιλοδοξία και πολιτικές τοποθετήσεις, αφού ερεύνησε ενδελεχώς την πορεία ορισμένων πρωταγωνιστών της νεοελληνικής ιστορίας, θεωρεί ότι κάποιοι κακώς εισήλθαν στο πάνθεον των «αλάνθαστων πολιτικών αθανάτων», ενώ κάποιοι άλλοι αδίκως κατακρημνίστηκαν στα τάρταρα της Ιστορίας.

Ένα σημαντικό έργο, γραμμένο σε απλή και κατανοητή γλώσσα, το οποίο απευθύνεται σε κάθε Έλληνα αναγνώστη που επιθυμεί να γνωρίσει την ιστορία της πατρίδας του.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧΣΗΣ: 17844

Γ Ι Α   Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ   Μ Ε   Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ